

TAUBER J.

Nový pohled na vyrovnávání vesnice s městem

■ V současném zrychlování vývoje výrobních sil nejde již jen o vyrovnávání vesnice na roveň města, ale o racionální uspořádání prostoru, v němž naše národy žijí a pracují. Živelnost procesu překonávání rozdílů mezi vesnicí a městem, žel, dosud zcela neustala, protože naše plánování nevychází dosud v náležité míře z jednotné vědecké koncepce organizace našeho národního prostoru, i když určité koncepce již existují a plánovací orgány z nich vycházejí. Jsou však vědecky nepropracované. Ústav pro přetváření a ochranu krajiny ČSAV a Kabinet urbanistiky ČSAV studují a řeší jen dílčí problémy a zatím schází celistvý pohled a tím spíše plán k tomuto nesmírně důležitému problému, který se týká doslova nejzákladnějších otázek, jako je vhodné využití přírodních podmínek (a tudíž i jejich znalost), postavení zemědělství v národním hospodářství, režim práce a výdělků, racionální organizace sídlišť, hygienické podmínky (voda, vzduch), klimatické podmínky (lesy, vodní plochy, odtoky), dostupnost sídlišť všech stupňů (komunikace). Patří sem i plán postupného odstraňování třídních rozdílů a vytváření jednotného socialistického povědomí u našich národů (možnost vzdělání pro všechny občany, dostupnost kultury, resp. umožnění pochopit a přijmout vědecký světový názor), soustavné zvyšování životní úrovně (služeb, zásobování, volného času a jeho kulturního využití), syntetizace národních a mezinárodních zájmů a zřetelů (kooperace s RVHP, hospodářské a kulturní styky s ostatními zeměmi) atd.

Dělba práce (a tudíž i dělba práce mezi městem a vesnicí) umožnila nesmírný rozvoj výrobních sil. V současné etapě však už nejde jen o dělbu práce mezi městem a vesnicí, ale o novou prohloubenější dělbu jak v rámci průmyslu a v rámci zemědělství, tak mezi průmyslem a zemědělstvím. Ze zemědělství se již dávno vyštěpila řada odvětví, jako příprava průmyslových hnojiv, výroba zemědělských strojů a nástrojů, zpracování prvovýrobků (mléko, maso, vlna, len apod.), nyní dochází k průmyslové výrobě krmiv. Začínají se vyštěpovat celá produkční odvětví, která lze industrializovat (chov drůbeže, zejména produkce vajec a broilerů, výkrm prasat a masného mladého skotu atd.) a předmětem zemědělské výroby začíná být už jen rostlinná výroba a určitá odvětví živočišné výroby, ale i ta se industrializují (zejména pěstování obilovin). Přesto je nesporné, že zemědělství (inkl. lesnictví) je dosud velmi významnou specifickou produkcí, její váha nespočívá jen v produkci potravin, ale také v tom, že nejenom racionálně využívá prostoru, ale že tento prostor ozeleňuje, ozdravuje, ať již jde o pole, zahrady nebo lesy a vodní plochy. Význam vegetace, zejména lesů v tomto smyslu nesmírně narůstá a nepřestane mít význam ani tehdy, kdyby

se nám podařilo výrobu potravin zcela zindustrializovat nebo převést do chemického aj. průmyslu, což je ovšem vzdálenější perspektiva.

Prohlubující se dělba práce, přesun průmyslu k zdrojům surovin a energie, rychlý růst měst a komunikací zcela pozměnil dřívější základní dělbu práce mezi městem a vesnicí. „Město“ proniká vesnicí především výstavbou průmyslových závodů na venkově, využíváním zemědělského obyvatelstva pro práci v průmyslu, osídlováním průmyslového a městského obyvatelstva na vesnicích v okruhu měst a průmyslových středisek, pronikáním techniků a zemědělské inteligence do industrializovaných zemědělských závodů atd. Nejde o expanzi města a průmyslu, ale o expanzi vědy a techniky do všech oborů lidské činnosti, resp. o postupné ovládnutí nejobtížnější a nejsložitější výroby (protože je dosud značně závislá na přírodních faktorech). Nyní jde o to, aby tento nevyhnutelný proces industrializace a zvědečtění celého našeho života nebyl živelný a lidstvo jej dovedlo zvládnout ke svému prospěchu, a aby se nepostavil proti existenčním zájmům lidí.

V údobí socialistických přeměn na vesnici jsme svědky nesmírného zrychlení pohybu obyvatelstva mezi městem a vesnicí, v němž převažuje odčerpání vesničanů ve prospěch měst a průmyslu, ale který současně nese zcela nový a pozitivní charakter ve zpětném proudění od měst na vesnici, tj. v přílivu zemědělské inteligence a v posledním údobí i v osídlování vesnic městským obyvatelstvem, které sice pracuje ve městech, ale bydlí na venkově. Na venkov přichází navíc mohutná vlna rekreantů a dochází i k trvalému osídlování důchodci. Rozhojněná a zdokonalená síť komunikací a vzrůst motorismu tento proces umožnil a urychlil.

Dochází k decentralizaci průmyslu, k výstavbě mohutných center průmyslové výroby, která hluboce zasahují do režimu přírody a sídlištního uspořádání. Ryze zemědělské obce v naší republice téměř již nenacházíme. Dva milióny osob putuje denně do zaměstnání z vesnic do měst a zpět a nastává nejen živé proudění mezi městem a vesnicí se všemi pozitivními i negativními stránkami, ale také nesmírné ztráty času cestováním na úkor odpočinku a vzdělávání.

Celý tento proces je dosud do značné míry živelný nebo alespoň se vymkl plánování. Heslo odstranit rozdíl mezi městem a vesnicí, resp. rozdíl mezi průmyslem a zemědělstvím, je třeba přehodnotit. Co chceme odstranit nebo přidat vesnici, aby se vyrovnala městu? Nebo se má snad ve všem všudy vyrovnat městu, ač má specifické funkce? Navíc dobře víme, že současné město není zdaleka ideálním sídlištěm a má mnoho zásadních nedostatků. Nelze přejímat představy o starém městě, a o novém toho mnoho nevíme.

Aniž bychom se v této krátké úvaze pouštěli do výčtu předností a nedostatků města, rozhodně bychom si nepřáli, aby na vesnici byly přeneseny takové negativní hodnoty, jako je kompaktní nahuštěné bydlení, vzdálenost mezi obydlim a pracovištěm, nedostatek společenské kontroly, který vede k morálnímu excesům, nezdravé exhalace atd. Nelze také na venkov přenést některé hodnoty, které vyplývají z historického vývoje způsobů výroby a kulturního vývoje ve městech — tak jako zase nelze přenést do města (alespoň ne ve větším rozsahu) zemědělskou výrobu, která je dosud úzce spjata s přírodním prostředím, s půdními a klimatickými faktory. Mizení rozdílu mezi městem a vesnicí má své hranice, které ovšem jsou pohyblivé a závisí na rozvoji vědy a techniky. Na druhé straně celá řada produkcí, které byly specificky vesnické, byly už dávno přeneseny nebo se postupně přenášejí do měst a osvobodily jak zemědělský závod, tak vesnici od úkonů, které může daleko efektivněji vykonávat průmysl. V prů-

běhu 19. století a zejména ve 20. století dochází naopak k prozelenění měst, k výstavbě parkových a zahradních čtvrtí, resp. se uplatňuje snaha po odstranění sídlištního nahloučení ve městech, tj. po jejich ozdravení, ruralizaci.

Vesnice, i když v ní bydlí často více než 80 % nezemědělců, je dosud mohutně ovlivňována zemědělskou výrobou. Tato výroba dosud udává její charakter a také klade meze zbytečnému rozšiřování obytných a hospodářských budov na úkor produktivní zemědělské půdy. V Československu připadá na jednu osobu sotva půl hektaru zemědělské půdy, a tím jsou dány i meze rozpínání sídlišť, výstavby průmyslu a infrastruktury. Nejde jen o produkci potravin nebo jakýchkoli zemědělských výrobků, ale také o dostatek zelené plochy ke zdravému způsobu života. Nesmírnou roli hraje také optimální poměr lesních porostů k zemědělským a vodním plochám. Jde o to, aby minima nebyla překročena a naše země se nedostala do podmínek velmi nepříznivých pro zdraví obyvatelstva. Příčiny nevězí v industrializaci naší země, ale v nesprávné industrializaci, při níž se ničí krajina, resp. narušují vztahy mezi člověkem, který zde žije a vyrábí, a průmyslovými závody. Některá území jsou již tak zdravotně znehodnocena, že nelze mluvit o rozdílech mezi městem a vesnicí, ale jen o zpusťošeném a nezdravém území, které vyžaduje rozhodné zásahy nejvyšších politických a plánovacích míst. Tím více záleží na tom, aby zbylá území, pokud ještě nebyla hluboce dotčena neujasněnými industrializačními procesy, byla plánovitě zvelebována.

Nejde o to, aby vesnice mechanicky napodobovaly styl a způsob práce i života měst a průmyslových středisek, ale aby vytvořily, v rámci širšího národního prostoru a národní společnosti, specifický útvar, který je plánován z hlediska potřeb zachování co největší zelené plochy pro veškeré obyvatelstvo a dostatek prostoru pro zemědělskou výrobu. Je nutné nastolit takové uspořádání sídlišť, které zabezpečuje obyvatelstvu vesnic kulturní způsob života a práce, dobré hygienické podmínky, snadnost nákupů atd. Nejde tedy o to, aby vesnice převzala mechanicky všechno, co je typické pro město, ale aby si zachovala své přirozené přednosti a přitom byla obohacena o některé bezesporné pozitivní prvky městského způsobu práce a života. Mluvme tedy raději o rurbanizaci vesnice než o urbanizaci.

V čem by mělo spočívat vyrovnání vesnice s městem a zemědělství s průmyslem?

1. V důsledné, ale vědecky organizované industrializaci zemědělství a ve významnějším postavení zemědělství v národním hospodářství. Tyto základní momenty ovlivní příznivě prestiž zemědělské práce, takže se nebude na zemědělství pohlížet jako na práci druhořadou, resp. zemědělství a vesnice si zachová a získá pro další rozvoj zdatné lidi, kteří by jinak dávali přednost práci v průmyslu a ve městech.

2. Ve zdokonalení organizace práce v zemědělství, aby byl nastolen stejný režim práce, odpočinku a odměny za práci jako u jiných zaměstnání.

3. Ve vytváření kombinátů mezi zemědělskými závody a zemědělským a jiným průmyslem tak, aby bylo možno účelně využít pracovních sil mimo špičková údobí zemědělské výroby a zemědělství bylo součástí celkové výroby a mělo průmyslový způsob vedení.

4. V domyšlení významu rolníka v současné epoše. Zemědělec plní vysoce významný historický úkol socialistické přestavby zemědělství a rozhodně není v tomto procesu jen pasivní složkou. Nový pohled na zemědělskou výrobu (která je jedna z nejsložitějších a vyžaduje solidní vzdělání a velké zkušenosti) i význam

a společenskou prestiž zemědělců, výrobců neméně důležitých produktů, než jsou výrobky průmyslu.

5. V zachování co největšího zeleného prostoru a neporušenosti přírodního režimu — což má význam nejen pro vesnici, ale pro veškeré obyvatelstvo republiky.

6. V takovém způsobu bytové výstavby, která odpovídá životu a práci na vesnici a v zemědělství, aniž by postrádala vymoženosti moderní bytové kultury. Na vesnici nemohou být trvale horší hygienické podmínky než ve městech (vodovody, kanalizace, ústřední topení, telefonizace atd.) a nemůže zde váznout zásobování a služby všeho druhu.

7. Doprava mezi městem a vesnicí musí být ještě více zdokonalena, a to především zvýšením frekvence dopravy a umožněním dopravy i ve dnech pracovního klidu.

8. Venkovský člověk nemůže mít nadále podstatně horší podmínky pro další vzdělávání a kulturní život (nutnost výstavby víceletých škol, doprava dětí do škol atd.).

Velmi složitý proces industrializace zemědělství, ozdravování měst a průmyslových sídlí a celých krajů, cílevědomý proces vytváření beztrždní, vysoce kulturní, vnitřně diferencované společnosti vyžaduje dobře fundovaný výzkum, ale navíc vrcholnou poradní instituci, která by sdružovala odborníky nejrozličnějšího zaměření: sociology, ekonomy, přírodovědce, urbanisty, hygieniky atd. a zaměřila je k naznačenému jednotnému cíli z pozic celospolečenských zájmů. Je možné navázat na dobrý příklad z Polska, kde byl zřízen Výbor pro studium zprůmyslněných oblastí při Polské akademii věd. Výbor soustavně zkoumá oblasti, které mají být nebo již jsou industrializovány, za spolupráce nejrozličnějších odborníků, přičemž práce je syntetizována předními sociology. Domnívám se, že obdobný a ještě dokonalejší výbor měl by být zřízen i při našich akademických věd a měl by usměrňovat práci našich výzkumných pracovišť z oboru sociologie, ekonomiky, urbanistiky, zdravotnictví atd. Tento výbor by měl být poradcem nejvyšších plánovacích orgánů, neboť nejde o jakékoliv odstraňování rozdílu mezi městem a vesnicí, nýbrž o vytváření racionálně uspořádaného prostoru, v němž se úspěšně vyrábí, ale nikoli na úkor zdraví a kultury našeho obyvatelstva.

Došlo dne 29. 7. 1965

Новый взгляд на проблему выравнивания деревни с городом

Все углубляющееся разделение труда, перемещение промышленности к источникам сырья и энергии, быстрый рост городов и коммуникаций полностью изменили прежнее основное разделение труда между городом и деревней. Город проникает в деревню прежде всего путем строительства промышленных заводов в селах, использования сельского населения в промышленности, поселения промышленного населения в деревнях вблизи городов и промышленных центров, принятия техников и сельской интеллигенции в индустриализированные сельскохозяйственные предприятия и т. п. В принципе речь идет о проникании науки и техники во все отрасли человеческой деятельности и, следовательно, также в эволюционно запоздалое сельское хозяйство. При одновременной индустриализации сельского хозяйства осуществляются как децентрализация промышленности, так и строительство мощных центров промышленного производства непосредственно в деревне, что сильно сказывается на режиме природы и оформлении населенных пунктов.

Автор задумывается над спецификой сельского хозяйства и видит решение в подчеркивании рациональной (научной) организации сельскохозяйственного производства с особым учетом функциональности и специфичности сельскохозяйственного производства и его значения для оздоровления ландшафта. Он рекомендует ряд конкретных мероприятий, помимо прочего создать центральное учреждение по консультации при Чехо-

словацкой академии наук, в котором консультировались бы специалисты из области урбанистики, охраны ландшафта, гигиены, природоведения, экономики и социологии — и ходатайствовать о том, чтобы сельские социологи сыграли здесь роль синтетиков и координаторов. Речь ведь идет о важной комплексной проблеме пространственной организации села, с особым учетом того, чтобы далее уже больше не уменьшалась площадь сельскохозяйственных и лесных культур вследствие необдуманного строительства промышленных предприятий на плодородной земле.

A New View of the Problem of the Balancing of the Level of Rural Areas and Towns

The progressing division of work, the shifting of industry to the sources of raw materials and energy, and the rapid growth of towns and communications has quite changed the former basic division of work between towns and rural areas. Towns have entered rural areas above all through the building of industrial enterprises in the country, through the utilization of the rural population for work in the industry, through the settling of the industrial population in rural areas in the proximity of towns and centres of industry, through the moving of technicians and of the agricultural intelligentsia to industrialized agricultural enterprises, etc. This is substantially an expansion of science and technics to all branches of human activity, and so also to developmentally backward agriculture. Simultaneously with the present industrialization of agriculture there takes place also a decentralization of industry and a building up of big centres of industrial production directly in the country, and this strongly affects the regime of nature and the establishing of settlements.

The author examines the problem of specific agriculture and sees a solution in a stressing of a rational (scientific) arrangement of agricultural production with special emphasis on the function and specificity of agricultural production and on its importance for the health of the area. He recommends a number of concrete measures to be taken, among others also the setting up of a top advisory institute at the Czechoslovak Academy of Sciences, consisting of experts in the fields of town planning, landscape protection, hygiene, natural sciences, economy, and sociology — and advocates the view that rural sociologists should play here the part of synthetists and coordinators. This is to say that here we are faced with a serious complex of problems of the spatial arrangement of rural areas with special regard to the need for a prevention of a further decreasing of the share of agricultural and forest cultures through ill-considered construction of industrial enterprises on fertile land.

Eine neue Sicht auf die Angleichung des Landes zur Stadt

Die sich vertiefende Arbeitsteilung, die Überführung der Industrie zu den Rohstoff- und Energiequellen, das rasche Wachstum der Städte und Kommunikationen veränderte vollkommen die frühere grundlegende Arbeitsteilung zwischen Stadt und Land. Die Stadt durchdringt das Dorf vor allem durch den Aufbau von Industriebetrieben auf dem Lande, durch die Ausnützung der Landbevölkerung für die Arbeit in der Industrie, durch die Ansiedlung der Industriebevölkerung in den Dörfern im Bereich der Städte und Industriezentren, Durchdringung der Techniker und der landwirtschaftlichen Intelligenz in die industrialisierten landwirtschaftlichen Betriebe usw. Im Grunde handelt es sich um eine Expansion der Wissenschaft und Technik in sämtliche Gebiete der menschlichen Tätigkeit und demnach auch in die bezüglich der Entwicklung zurückgebliebenen Landwirtschaft. Bei gleichzeitiger Industrialisierung der Landwirtschaft tritt sowohl eine Dezentralisierung der Industrie wie auch der Aufbau von mächtigen Zentren der Industrieerzeugung direkt auf dem Lande ein; dies ist ein beträchtlicher Eingriff in das Regime der Natur und in die Regelung der Siedlungen.

Der Verfasser behandelt das Spezifikum der Landwirtschaft und sieht die Lösung in der Betonung der rationalen (wissenschaftlichen) Gestaltung der landwirtschaftlichen Produktion, unter besonderer Berücksichtigung der Funktion, Spezifität und Bedeutung derselben für die Gesundheit des Landes. Er empfiehlt eine

Reihe konkreter Maßnahmen, unter anderem die Errichtung einer übergeordneten Beratungsinstitution bei der Tschechoslowakischen Akademie der Wissenschaften, wo an den Beratungen Fachleute des Gebietes, Urbanistik, Geländeschutz, Hygiene, der Naturwissenschaften, der Ökonomie und Soziologie teilnehmen würden und spricht dafür, daß hier die Soziologen des Landes eine Rolle der Synthetiker und Koordinatoren spielen sollten. Es handelt sich hierbei um ein wichtiges komplexes Problem der Raumgestaltung des Landes, mit besonderer Rücksicht darauf, daß der Anteil der land- und forstwirtschaftlichen Kulturen durch unbedachten Aufbau von Industriebetrieben auf fruchtbarem Boden nicht weiter herabgesetzt wird.

Prof. dr. Jan Tauber

Vysoká škola zemědělská,
katedra světového zemědělství,
Suchdol u Prahy